

ITÄ-UUDENMAAN HYVINVOINTIALUEEN PALVELUSTRATEGIALUONNOKSEEN

Itä-Uudenmaan vammaisneuvosto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto palvelustrategiaan.

Lausunnon numerointi viittaa palvelustrategiativistelmän (16.8.2023) numerointiin.

Kohta 2.3 Hyvinvointialueen talous ja rahoitus

Palvelustrategialuonnoksen mukaan suurin tuottavuuspotentiaali löytyy vammaispalveluista, joissa Itä-Uusimaan asukaskohtaiset kustannukset ovat muihin hyvinvointialueisiin verrattuna merkittävästi korkeammalla. Strategialuonnoksessa arvellaan, että ostopalveluvoittoisuus on syypää korkeisiin kustannuksiin.

Vammaisneuvosto ei ole saanut tietoa nykyisten palveluiden erilaisista järjestämistavoista ja niihin liittyvistä kustannuksista, eikä myöskään tietoa siitä, millä resursseilla omia palveluja aiotaan rakentaa.

Tuottavuusohjelmaluonnos paljastaa, että keinovalikoimaan on suunniteltu mm.

”Asiakkaiden ohjaus edullisimpiin yksiköihin esim. asumispalveluissa. Vaatii asiakasohjauksen yhteistyötä”.

Perustuslaki §9: ”Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja **valita asuinpaikkansa.**” Tämä koskee yhdenvertaisesti myös vammaisia.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD, Vammaisyleissopimus) sitoo Suomea lain tasoisesti.

19. artikla määrittelee näin: Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

Tämän yleissopimuksen sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että:

a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä;

b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä;

c) koko väestölle tarkoitetut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan

Itä-Uudenmaan vammaisneuvosto edellyttää, että palvelustrategiaan ei sisällytetä mitään vammaisten ihmisoikeuksia loukkaavia toimenpiteitä ja toimintatapoja. Vammaisten tulee saada valita asuinpaikkansa itselleen sopivalla tavalla, ilman viranhaltijoiden tai muiden johdattelua.

Asumispalveluista

Asumispalvelut ovat tyypillisesti ostopalveluita. Monen vammaisen kohdalla kyse on koko nuoruus- ja aikuisiän kodista. Niin sanottu "asunnot" ovat usein vain n20neliön huoneita. Yhteisiä tiloja on vain vähän, virikkeet minimissä, ja jopa asukkaiden tarvitsemien erilaisten kommunikointimenetelmien käyttäminen voi arjessa jäädä kokonaan toteutumatta siitä huolimatta, että sitä henkilökunnalta edellytetään. Asukkaille itselleen maksettavaksi tuleva hinta on silti korkea.

Edullista asumista on toivottavaa rakentaa, kunhan suunnittelussa ja toteutuksessa otetaan kaikki tarpeellinen asianmukaisesti huomioon. Vammaispalveluissa sen sijaan jokainen päätös tulee tehdä vammaisen henkilön tarpeet ja oma tahto huomioiden, kuten laki ja kansainvälinen ihmisoikeussopimus edellyttävät.

Lähtökohta ei siis voi olla se, että asukkaita siirrettäisiin tai houkuteltaisiin asumispalvelusta toiseen sen mukaan, mistä halvimmalla paikka löytyy – huutolaisuus tulee jättää historiaan. On myös ymmärrettävä, että suuret muutokset voivat suistaa vammaisuudesta riippuen elämän raiteiltaan kuukausiksi ja vuosiksi.

Asumispalveluihin liittyvän työ- ja päivätoiminnan järjestämisessä siinäkin on huomioitava, toiminnan merkitys niille vammaisille asukkaille, joilla ei ole mahdollisuutta itsenäisesti liikkua asumispaikan ulkopuolella tai järjestää itselleen harrastuksia. Elämänlaadun säilyttäminen edellyttää päiviin riittävästi vaihtelua, mutta ei liikaa. Tulisikin varmistaa, että myös asumispalveluissa on riittävästi henkilökohtaisen avustajan tunteja käytettävissä, jotta voi elää lain tarkoittamaa omannäköistä elämää, kun henkilökunta on niukasti mitoitettua, ja perustason asioitakin jää tekemättä.

Toiminnan järjestämisen perusta ei tässäkään voi olla hinta tai se, mikä vammattomien näkökulmasta olisi helppo ratkaisu, vaan palvelujen tulee sisällöllisesti vastata vammaisen henkilön tarpeisiin.

Esiin nousseita kysymyksiä

IU-alueella lasketaan olevan enemmän vammaisten asumispalveluja tarvitsevia kuin muualla.

Miten tilastoinnissa on huomioitu se, että erityisen vaativan tason palvelua tarvitsevat etsiytyvät palveluihin yli aluerajojen, mutta siten, että rahoitus seuraa mukana?

Entä onko arvioitu, millaiset resurssit tarvitaan oman toiminnan aloittamiseen tai laajentamiseen hallintoa, rakennuksia ja osaavia työntekijöitä myöten?

3.1 Palvelustrategian kärkien tavoitteet ja toimenpiteet

Toinen kehityskärki: Yhtä aikaa digitaalisten palvelujen kehittämisen kanssa, on kehitettävä palvelujen toimivuutta niiden osalta, joilla ei digitaitoja ole tai joilta ne ovat hiipumassa.

Ajan varaamisen, neuvonnan saamisen ja keskeneräisten asioiden selvittämisen on oltava mahdollista puhelimitse.

Nykyisellään hva:n vaihe ei aina edes tiedä henkilökunnan numeroita, vaikka vaihteen ainoa tehtävä yleensä on puheluiden yhdistäminen. Kaikkien numeroiden tulee olla esillä myös nettisivuilla puhelinaikatietoineen. Palvelut ovat olemassa ihmisiä varten, ihmisillä pitää olla mahdollisuus hoitaa asiansa kuntoon

3.2 Palvelustrategian kärkien yhteys tuottavuuteen

Kyseisen kohdan toisen kappaleen otsikossa sote-palveluiden asiakas on nostettu keskiöön. Näin pitääkin olla, sillä asiakkaita vartenhan sosiaali- ja terveyspalveluja koskeva uudistus on lähtökohtaisesti tehty. Kappale alkaa kuitenkin hämmentävällä lauseella, jossa todetaan että ”virheellisesti tai väärin perustein myönnettyjä palveluita pitää tarkastella uudelleen ja palveluiden myöntämistä yhtenäistää alueella”. On huomattava, että eduskunnan päätettyä lykätä uuden vammaispalvelulain voimaantuloa 1.1.2025 asti, säädöspohja on ennallaan. **On mahdotonta ajatella, että voimassa olevat vammaispalvelupäätökset olisivat jollain tavoin väärin perustein myönnettyjä. Silloinhan ne olisivat lainvastaisia ja päätösten allekirjoittaneet henkilöt olisivat syyllistyneet virkavirheisiin.**

Hallinnossa on noudatettava luottamuksensuojaperiaatetta. Sen mukaan kansalaisen on voitava luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, päätösten lainmukaisuuteen ja siihen, ettei päätöksiin tehdä jälkikäteen yllättäviä muutoksia.

Hyvinvointialueiden perustamista koskevalla hallintouudistuksella ei voida perustella voimassa olevien vammaispalvelupäätösten muuttamista yksipuolisesti asiakkaiden asemaa heikentävällä tavalla.

Oikeudellisesti kestämaton on myös ajatus siitä, että hyvinvointialueella päätettäisiin asiakkaiden palvelujen heikentämisestä ja nämä päätökset ulotettaisiin koskemaan taannehtivasti kaikkia hyvinvointialueen tietyn vammaispalvelulainsäädännön mukaisten palveluiden ja taloudellisten tukitoimien kohteina olevia vammaisia henkilöitä perustelemalla menettelyä kyseisen hyvinvointialueen vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudella. **Vammaislainsäädännössä on nimenomaisena tavoitteena vammaisten henkilöiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja heidän osallisuutensa varmistaminen.** Hyvinvointialueen vammaiset henkilöt ovat heterogeeninen joukko ihmisiä omine tarpeineen ja toiveineen. Moniammatillisella tiimityöskentelyllä palvelutarpeen arviointivaiheessa ja palvelusuunnitelmaa laadittaessa on kyettävä varmistamaan asiakkaan yksilöllisten tarpeiden tyydyttämisestä häntä ja mahdollisesti hänen lähipiiriään kuulemalla.

Panostamalla palvelutarpeen arviointiin ja yhdistämällä siihen tilanteesta riippuen sekä sosiaali- että terveydenhuollon osaaminen, on mahdollista parantaa myös hyvinvointialueen tuottavuutta asiakas- ja potilasmyönteisellä tavalla inhimillisyyttä unohtamatta.

4. Linjaukset ja periaatteet palveluiden järjestämisessä

Itä-Uudenmaan vammaisneuvostolle tulee luoda mahdollisuus osallistua ja antaa lausuntoja myös HUS-yhtymän suunnitelmiin jo niiden valmisteluvaiheessa, samoin esim. apuvälineisiin liittyviin hankintoihin ja hankintojen linjauksiin. Kun vammaisuuteen liittyvät näkökulmat huomioidaan riittävän aikaisessa vaiheessa, palvelujen laatu kohenee, ja toimimattomina hyödyttömäksi jäävien virrehankintojen välttämisestä kertyy säästöjä.

5.2 Strategian toimeenpano, seuranta ja arviointi

Vammaisille henkilöille esteettömyys ja saavutettavuus ovat älttämättömyyksiä. Kaikille tarkoitettujen palvelujen esteettömyys ei aina toteudu. Sotetoimintoja saatetaan sijoittaa vanhoihin esteellisiin rakennuksiin tai uusien tilojen esteettömyysratkaisuissa ei ole otettu kaikkea huomioon. Palveluja tuodaan lähelle asukkaita rekoissa ja busseissa, joiden suunnittelu on jäänyt puolitiehen. Kallistuvat nostolaitteet ovat ongelmallisia apuvälineitä käyttäville ja tasapaino-ongelmista kärsiville, samoin tilojen ahtaus jne. Myös tutkimuslaitteet ovat usein esteellisiä, esim. mammografia saattaa jäädä vuosikymmeniksi kokonaan tekemättä vain laitteiden esteellisyyden takia.

Uusissakaan sote-rakennuksissa esteettömyys ei ole itsestäänselvyys. Surullisena esimerkkinä toimii Sipoon Söderkullaan valmistunut terveysasema, joka avasi huhtikuussa ovensa asiakkaille ensimmäistä kertaa. Suunnittelijoiden pöydältä rakennus lähti esteettömänä, mutta esteettömyys ei käytännössä toteutunut. Avaamisen jälkeen ensimmäiset kuukaudet rampin virkaa keskeneräiseltä pihalta pääovella toimitti satunnainen vanerilevyviritys. Vastaavanlaisessa vireyksessä toisaalla on pyörätuolinkäyttäjä saanut kaatuessaan lonkkamurtuman. Asiaan puututtiin, piha asfaltoitiin, ja kaiken piti olla kunnossa. Ei ole vielä kukaan. Asfaltoinnissa maanpinta ja pääovi jäivät edelleen eri tasoon, ja asfaltointiyritys on muotoillut sisäänkäynnille epämääräisen kohouman, joka on vaarallinen apuvälineenkäyttäjille, mutta ei ole turvallinen vammattomillekaan.

Esteettömyyden toteutumista ei voi palvelustrategiassa jättää sattuman varaan. Esteettömyyden toteutuminen vaatii erityistietoja – jos niin ei olisi, esteettömyyden suhteen ei olisi mitään ongelmia ollut vuosikymmeniin.

Esteettömyysohjelmaa valmistelleen työryhmä jatkotyöskentely tulee mahdollistaa.

Vastuukysymykset tulee selvittää: kenen vastuulla esteettömyyden toteutuminen on? Kuka vastaa siitä, että epäkohdat tulevat korjatuksi nopeasti? Entä mikä taho korvaa esteettömyyden puuttumisesta ihmisille koituvat tapaturmat, hoidotta jäämiset ja taloudelliset vahingot?

Esteettömyys mahdollistaa vammaisten ihmisoikeuksien toteutumisen yhdenvertaisesti, ja tekee vammattomien liikkumisesta vaivattomampaa.

Lopuksi:

IU vammaisneuvosto muistuttaa, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet tulisi tarkasti huomioida päätöksenteossa. **Vammaisyleissopimus velvoittaa myös neuvottelemaan tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa kaikissa heitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa.** Vammaisneuvostoa ja palveluja käyttäviä vammaisia ihmisiä tulisi kuulla asioiden valmisteluvaiheessa, lausunnoille tulee varata riittävästi aikaa. **Tiivis neuvottelu sisältää ajatuksen, että lausunnoissa ilmaistuja asioita ei ohiteta, vaan ne sisällytetään päätöksiin.**